

MALATYA'DA BASILMIŞ DANIŞMENDLİ VE ANADOLU SELÇUKLU SİKKELERİ

Betül TEOMAN
Dokuz Eylül Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi, Müzecilik Bölümü, İzmir/TÜRKİYE
betul.teoman@deu.edu.tr

Gültekin TEOMAN
smyrnacoins@gmail.com

ÖZET

Bu çalışmada, Danişmendli ve Anadolu Selçukluları tarafından Malatya'da basılan sikkelerden örnekler tanıtılarak şehrin tarihine sikkeler yolu ile bir bakış amaçlanmıştır. Danişmendlilerin Malatya kolundan Aynüddeve, Zülkarneyn, Nasıreddin Muhammed ve Fahreddin Kasım Bey dönemlerine ait üzerinde darp yeri yazmayan, figürlü, Rumca ve Arapça yazılı bakır sikke örnekleri bilinmektedir. Anadolu Selçuklularında ise; I. Keyhüsrev, I. Keykubad, 3 Kardeşler ve IV. Kılıç Arslan dönemlerinde Malatya darpli ve tarihli gümüş ve bakır sikkelerden örnekler günümüze ulaşabilmiştir. Çalışmamızda Anadolu'da hüküm süren Danişmendliler ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Malatya'da bastırılmış olduğu sikkelerden müze ve özel koleksiyonlarda yer alan örnekler tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sikke, Malatya, Danişmend, Anadolu Selçuklu

ABSTRACT

COINS MINTED IN MALATYA IN DANISHMENDİDS and SELJUQS OF RUM

In this study we aim to present samples of coins which were minted in Malatya during Danishmendids and Seljuqs of Rum period. By this way it is aimed to give point of view on history of the city through coins. It is known that copper coins belonging to periods of Aynüddeve, Zülkarneyn, Nasıreddin Muhammed and Fahreddin Kasım the phratry of Malatya of Danishmendids are figurative. These coins also do not have any place of minting, but have Arabic and Romaic writings. When it comes to Seljuqs of Rum, samples of silver and copper coins dated and minted in Malatya, belonging to period of Keyhüsrev I, Keykubad I, Three Brothers and Kılıç Arslan IV have reached the present day. In this study it is presented samples of coins located in museums and private collections and minted in Malatya in the periods of Danishmendids and Seljuqs of Rum.

Key Words: Coin, Malatya, Danishmend, Seljuq of Rum.

GİRİŞ

26 Ağustos 1071 Malazgirt savaşı ile Anadolu kalıcı olarak bir Türk yurdu haline gelmiştir. Malazgirt zaferi ile Bizans'ın hâkimiyeti kırılıp Anadolu'da hızlı bir yayılma ve yerleşme hareketi başlamıştır¹. Türk akıncıları İzmit Körfezi'ne kadar ulaşmış ve Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ağırlıkta olmak üzere fethedilen topraklarda Türk Beylikleri kurulmuştur. Anadolu'da Selçuklular ile aynı dönemde hüküm süren beyliklerin Anadolu'nun Türk yurdu haline gelmesinde önemli rolleri olmuştur.

Anadolu'da ilk kurulan beyliklerden biri olan Danişmendliler ve Anadolu Selçukluları tarafından XII ve XIII. yüzyıllarda Malatya'da basılmış olan sikkeler çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmamızda kısa bir tarihçeye yer verildikten sonra kronolojik olarak sikkeler tanıtılacaktır.

1-MALATYA'DA BASILAN DANIŞMEND SİKKELERİ

Anadolu'da kurulan beylikler arasında en güçlü ve büyüklerinden biri olan Danişmendliler; Sivas, Malatya, Kayseri, Tokat, Amasya ve civarında hüküm sürmüşlerdir. Beyliğin kurucusu olan Danişmend Ahmed Gâzi M.1063 yılından itibaren Sultan Alparslan'ın hizmetine girmiştir, Malazgirt zaferinden sonra kendisine iktâ olunan Sivas'ta Danişmendli beyliğini kurmuştur (M. 1071-1178)².

Danişmend beylerinden; Aynüddeve, Nasıreddin Muhammed, Nizameddin Yağıbasan, Melik Şemseddin İsmail, Melik Zünnun, Zülkarneyn, Malatya Emiri Muhammed ve Fahreddin Kasım'a ait sikkelerden günümüze ulaşabilmiş örnekler bulunmaktadır³.

Bunlar içinde Malatya'da darp edilmiş olan sikkeler, çalışmamızın kapsamı içinde tanıtılacaktır. Danişmend emirlerinden Aynüddeve, Zülkarneyn, Nasıreddin Muhammed ve Fahreddin Kasım dönemlerinde Malatya'da basılmış sikkelerden örnekler bilinmektedir.

1.1 Aynüddeve (H.538-547/ M.1143/44-1152/53)

Emir Gazi'nin dört oğlundan biri olan Aynüddeve, kardeşi Melik Muhammed'in ölümünden (M.1143) sonra Elbistan ve Malatya'ya hâkim olmuştur⁴. Malatya'da bastırılmış olduğu tek tip sikkesi bilinmektedir⁵.

¹ Türkler'in Anadolu'ya yerleşmeleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti, İstanbul,1999, 281-295., Claude Cahen, Türkler'in Anadolu'ya İlk Girişi XI. Yüzyılın ilk Yarısı, (çev. Yaşar Yücel, Bahaeddin Yediyıldız), Ankara, 1988. Anadolu'nun Türkleşmesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi, İstanbul, 1971; Mehmet Şeker, Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı, İstanbul, 2006.

² Abdülkadir Özaydın, "Danişmendliler", *Büyük İslâm Tarihi*, C. VIII, İstanbul, 1992, 470. Danişmendliler ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Sefer Solmaz, Danişmendliler Devleti ve Kültürel Mirasları, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2001., Murat Zengin, Türkler tarafından Fethinden Moğol İstilasına Kadar Malatya, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, İstanbul 2008. 26-41.

³ Danişmend sikkeleri ile ilgili ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. Hennequin, Gilles, Catalogue Des Monnaies Musulmanes, Paris, 1985, 847-860., Mitchiner, Michael, The World of Islam, London 1998, 175-176.

Malatya’da Basılmış Danişmendli ve Anadolu Selçuklu Sikkeleri

Sikke No: 1

AE, Dirhem, DY, TY (Künker 216-1609)

Çap: 31 mm. Ağr.: 11,20 gr.



Ön Yüz: AIN AL DawLAC O YI(OC) (Oğlu Aynü’ d-devle)

Arka Yüz: TOYME GALOU ME LHKI AMHP (GAZH) (Büyük hükümdar Emir Gazi’ nin)

Sikke No: 2⁶

AE, Dirhem, DY, TY (Künker 216-1610)

Çap: 30 mm. Ağr.: 12,57 gr.



Ön Yüz: AIN AL DawLAC O YIOC (Oğlu Aynü’ d-devle)

Arka Yüz: (TOY)ME GALOU ME LHKI AMHP GAZH (Büyük hükümdar Emir Gazi’ nin)

⁴ Muharrem Kesik, “Yağlıbasan Devrinde Danişmendliler- Türkiye Selçukluları İlişkileri”, *Tarih Dergisi*, İÜEF yay. İstanbul 2002, 137-147; A.Özaydın, “Danişmendliler” maddesi, *DİA*, VIII, 469-474.

⁵ Ömer Diler, *İslâm Darp Yerleri*, İstanbul 2009, C.II, 1203-1204.

⁶ Ahmed Tevhid, *Müze-i Hümayun Meskukât-ı Kadime-i İslâmiyye Kataloğu*, Kısım-ı Rabi, Kostantiniyye, 1321, s.84.

1.2 Zülkarneyn (H.547-557/ M.1152/53-1161/62)

Aynüddevele H.547 M. 1152'de ölünce yerine oğlu Zülkarneyn geçmiştir. İki tip sikkesi bilinmektedir. Sikkelerinde, bir yüzde hükümdar portresi ve diğer yüzde Arapça ve Rumca lejant yer almaktadır.

Sikke No: 3

AE, Dirhem, DY, TY (KE-2117)

Çap: 29 mm. Ağırl.: 8,22 gr.



Ön Yüz: Hükümdar portresi sağa doğru, etrafında O Megac Amhpac Dolcarnai (Büyük Emir Zülkarneyn)

Arka Yüz: Ortada El-Vasık Zülkarneyn bin Aynüddevele etrafında Indiktionoc Devtepic (ikinci indiksiyon)

Sikke No: 4

AE, Dirhem, DY, TY (KE-5631)

Çap: 31 mm. Ağırl.: 5,64 gr.



Ön Yüz: Hükümdar portresi sağa doğru, etrafında O Megac Amhpac Dolcarnai (Büyük Emir Zülkarneyn)

Arka Yüz: Ortada El-Vasık Zülkarneyn bin Aynüddevele etrafında Indiktionoc Devtepic (ikinci indiksiyon)

Malatya'da Basılmış Danişmendli ve Anadolu Selçuklu Sikkeleri

1.3 Nasıreddin Muhammed (H. 557-565/ M.1161/62-1169/70)

Nasıreddin Muhammed döneminde Malatya'da darp edilen iki tip sikke bilinmektedir. İlk tipinde; ejder mızraklayan atlı süvari tasviri dikkat çekicidir⁷.

Sikke No: 5

AE, Dirhem, DY, TY (KE-3881)

Çap: 34 mm. Ağırl.: 5,62 gr.



Ön Yüz: Ejder mızraklayan atlı süvari tasviri sağa doğru.

Arka yüz: (Nasıreddin) Ebu'l Feth (Muhammed Bin Zülkarneyn) Nasır Emirü'l- mü'minin.

Sikke No: 6⁸

AE, Dirhem, DY, H.558 (KE-3281)

Çap: 35 mm. Ağırl.: 15,50 gr.



Ön Yüz: İmparatora taç giydiren Hz. Meryem Tasviri, etrafında seman hamsin ve hamse mie.

Arka Yüz: Nasıreddin Muhammed bin Zülkarneyn bin Aynüddevele

⁷ Steve Album, Checklist of Islamic Coins, Santa Rosa, 2011, No: 1241

⁸ İbrahim Artuk, ve C. Artuk, a.g.y, C.I, s.387, No.1187.

Sikke No: 7

AE, Dirhem, DY, H.558 (ŞB-1142)

Çap: 33 mm. Ağırl.: 12,82 gr.



Ön Yüz: İmparatora taç giydiren Hz. Meryem Tasviri, etrafında seman hamsin ve hamse mie.

Arka Yüz: Nasreddin Muhammed bin Zülkarneyn bin Aynüddeve

1.4 Fahreddin Kasım Bey (H.565-567/ M.1169/70-1171/72)

Fahrettin Kasım Bey tarafından Malatya’da darp edilmiş tek tip sikke örneğinde, güç ve kudret sembolü olan aslan figürü sikkenin ön yüzüne işlenmiştir. Başı geriye dönük tasvir edilmiş olan aslan figürü Selçuklu dönemi aslan figürlerine benzemektedir⁹.

Sikke No: 8

AE, Dirhem, DY, TY (KE-3972)

Çap: 32 mm. Ağırl.: 11,38 gr.



Ön Yüz: Başı geriye dönük aslan figürü.

Arka Yüz: Fahreddin (Kasım) bin Zül(karneyn).

⁹ M. Mitchiner, a.g.y, s.175, No.1011, Ayrıca, Selçuklu dönemi sikkelerindeki aslan figürleri için bkz. Michael Broome, A Survey of the Coinage of the Seljuqs of Rum, London 2011, 145-152.

2- MALATYA’DA BASILMIŞ ANADOLU SELÇUKLU SİKKELERİ

Anadolu Selçuklu devletinin ilk hükümdarı ve kurucusu Kutalmışoğlu Süleymanşah, (M.1075-1086), kendisine katılan Türkmenlerle birlikte Bizans’a komşu olan İznik’i başkent yaparak Anadolu Selçuklu devletini kurduktan sonra, Bizans’ın iç karışıklığından yararlanarak, bazen prensler bazen de imparatorlar ile menfaat anlaşmaları yaparak sınırlarını genişletmeye başlamıştır¹⁰. Fethettiği bölgelere Türkmen gruplarını yerleştirerek, Anadolu’nun hızla Türkleşmesini sağlamıştır. Bu dönemde, Roma ülkesi (Romania-Rum) olan Anadolu “*Turchia*” ya (Türkiye) dönüşmüştür¹¹.

Anadolu Selçuklu sultanlarından; I. Keyhüsrev, I. Keykubad, 3 Kardeşler ve IV. Kılıç Arslan dönemlerinden Malatya darplı ve tarihli gümüş ve bakır sikkelerden örnekler günümüze ulaşabilmiştir¹². Örnekler sırasıyla aşağıda yer almaktadır.

2.1 I. Keyhüsrev (H. 588-595 / M.1192-1198/99) (H.601-607 / M.1204/05-1210/11)

Babası II. Kılıç Arslan’ın ölümünden sonra başa geçen I. Gıyaseddin Keyhüsrev iki kez Selçuklu tahtına çıkmıştır¹³. Komnenosların Trabzon’da devlet kurup bu bölgedeki kervan yollarını tehlikeye düşürmesi üzerine, ticaret yollarını güvenlik altına almıştır. Akdeniz’in önemli ticari limanı olan Antalya’yı ele geçirmiştir (M. 1207). Bu fetih ile Anadolu Selçuklu Devleti iktisadi bakımdan büyük gelişmeler elde etmiştir. Selçuklular, ilk kez Avrupalılarla ticari antlaşmalar yapmışlardır. I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Anadolu’yu uluslararası ticaret yolunun merkezi konumuna getirerek devleti ekonomik açıdan refaha ulaştırmıştır. M. 1211’de vefatı üzerine yerine Malatya melik olan oğlu I. İzzeddin Keykavus geçmiştir.

I. Keyhüsrev’in Malatya’da darp ettirdiği H.601, 602, 603, 604, 605, 606, 607 tarihli dirhemleri mevcuttur. Sikkelerinde, Tevbe suresi 33. Ayetinin bir bölümü yer almaktadır. “*O Allah’a ortak koşanlar hoşlanmasalar bile dinini, bütün dinlere üstün kılmak için, peygamberini hidayetle ve hak dinle gönderendir*” anlamındaki bu dua yalnızca Anadolu Selçuklu sikkelerinde kullanılmıştır¹⁴.

¹⁰Bazı araştırmacılar, devletin ilk idare merkezinin Konya olduğunu savunmaktadırlar. Bkz. İ. Hakkı Konyalı, Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Tarihi, Konya, 1964, s.40.

¹¹ Claude Cahen, Osmanlılardan önce Anadolu’da Türkler, (çev. Yıldız Moran), İstanbul, 1979, 151. Anadolu Selçuklu Devleti’nin kuruluş dönemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Kafesoğlu, “*Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu*”, *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1981, 1-28. Anadolu Selçuklularına ait günümüze ulaşmış kaynaklar hakkında bilgi için bkz. M. Fuad Köprülü, “*Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları*”, *Bellekten*, C.7, S.27; Mehmet Şeker, “*Türkiye (Anadolu) Selçukluları Tarihine Dair Bazı kaynak Çalışmaları ve Menakıb-nameler’le Fütüvvet-nameler*” *İstem*, S.5, 79-95.

¹² Anadolu Selçuklu Devleti sikkeleri ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Yılmaz İzmirli, Anadolu Selçuklu Paraları, İstanbul, 2009.

¹³ I. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Tuncer Baykara, I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1164-1211), Ankara 1977.

¹⁴ Betül Sağıt, *Anadolu Darplı İslâmi Sikkelerde Yazı (1300-1402)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), DEÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2012, 141.

Betül TEOMAN, Gültekin TEOMAN

Sikke No: 9

AR, Dirhem, Malatya, H.601 (KE-3178)

Çap: 23 mm. Ağr.: 2,40 gr.



Ön Yüz: Ortada El-Minnetü Lillah¹⁵ El-Nâsır Lidinallah Emirü'l- mü'minin, etrafında duribe haza el-dirhem medine Malatya sene ihda ve sitte mie.

Arka Yüz: Es- Sultanü'l-Muazzam Gıyasü'd-dünya ve'd-din Ebu'l-feth Keyhüsrev bin Kılıç Arslan, etrafında ersele Resuleh bi'l Hüdâ ve dini'l- Hakkı liyüzhirahu ale'd-dini küllihi

Sikke No: 10

AR, Dirhem, Malatya, H.603 (KE-2859)

Çap: 24 mm. Ağr.: 2,82 gr.



Önyüz: Ortada El-Minnetü Lillah El-İmamü'n El-Nâsır Lidinallah Emirü'l- mü'minin, etrafında El-Minnetü lillah duribe haza el-dirhem medine Malatya sene selas ve sitte mie.

Arka Yüz: Es- Sultanü'l-Muazzam Gıyasü'd-dünya ve'd-din Ebu'l-feth Keyhüsrev bin Kılıç Arslan, etrafında ersele bi'l Hüdâ ve dini'l- Hakkı liyüzhirahu ale'd-dini küllihi ve kerihel- müşrikun.

¹⁵ “ *Minnet Allah'adır*” anlamındaki bu dua Beylikler döneminde Anadolu Selçuklu dışında Aydınöğlü, Eşrefoğlü, Karamanoğlü ve Hamidoğlü sikkelerinde de karşımıza çıkmaktadır. Betül Sağıt, a.g.y., 132.

Malatya'da Basılmış Danişmendli ve Anadolu Selçuklu Sikkeleri

Sikke No: 11

AR, Dirhem, Malatya, H.605 (KE-3346)

Çap: 24 mm. Ağr.: 2,84 gr.



Ön Yüz: Ortada El-Minnetü Lillah El-İmamü'n El-Nâsır Lidinallah Emirü'l- mü'minin, etrafında duribe haza el-dirhem medine Malatya sene hamse ve sitte mie.

Arka Yüz: Es- Sultanü'l-Muazzam Gıyasü'd-dünya ve'd-din Ebu'l-feth Keyhüsrev bin Kılıç Arslan, etrafında ersele bi'l Hüdâ ve dini'l- Hakkı liyüzhirahu ale'd-dini küllihi

Sikke No: 12

AE, Fels, Malatya, H.602 (KE-4425)

Çap: 21 mm. Ağr.: 2,68 gr.



Ön Yüz: Sol elinde kılıç tutan atlı süvari tasviri sola doğru, etrafında Gıyaseddin duribe Malatya.

Arka Yüz: El-minnetü lillah Es-sultanü'l-Muazzam Gıyasü'd-dünya ve'd-din Ebu'l-feth Keyhüsrev bin Kılıç Arslan (Nâsır) Emirü'l- mü'minin, üstte sene isna ve sitte mie.

Sikke No: 13

AE, Fels, Malatya, TY (KE-1002)

Çap: 22 mm. Ağırl.: 3,66 gr.



Ön Yüz: Sağ elinde kılıç tutan atlı süvari tasviri sağa doğru, üstte Gıyaseddin, altta duribe Malatya.

Arka Yüz: El-minnetü lillah Es-sultanü'l-Muazzam Keyhüsrev bin Kılıç Arslan.

2.2 I. Keykubad (H.601-608 / M.1204/05-1211/12) (H. 616-634 / M.1219/20-1236/37)

I. Alaeddin Keykubad başa geçtiği sırada Moğollar büyük fetih hareketine başlayıp Kafkasya ve Kırım'a kadar Asya ve Doğu Avrupa'yı istila etmekteydiler. Bu durumun topraklarını da etkilemesinden endişe duyan sultan, Konya, Kayseri ve Sivas gibi önemli kentlerin surlarını yeniden inşa ettirmiştir. Moğollara karşı önlem aldıktan sonra Akdeniz'in önemli ticaret limanı olan Alanya'ya sefer düzenleyerek almış ve şehrin adını "Alaiyye" olarak değiştirerek imar faaliyetlerine girişmiştir. I. Alaeddin Keykubad, Türkiye-Suriye kervan yolunu keserek Selçuklu ticaretine engel olan Çukurova Ermenileri üzerine sefer düzenlemiş, bölge ticaretini güvenli hale getirmiştir (M. 1225). Mengüceklî tahtında yaşanan taht mücadelesinden yararlanarak Divriği kolu hariç ortadan kaldırmıştır (M. 1228). 17 yıldan fazla saltanat süren I. Alaeddin Keykubad, Anadolu'nun ekonomik ve kültürel bakımdan yükselmesinde önemli rol oynamıştır. Bir şölen sırasında yediği kuş etinden zehirlenerek M. 1237'de ölmüştür.

I. Alaeddin Keykubad döneminden Malatya darplı, tarihsiz ve H.617, 618, 619, 623 tarihli felsleri bilinmektedir.

Malatya'da Basılmış Danişmendli ve Anadolu Selçuklu Sikkeleri

Sikke No: 14

AE, Fels, Malatya, TY (KE-1478)

Çap: 20 mm. Ağr.: 3,18 gr.



Ön Yüz: El-İmamü'n El-Nâsır Lidinallah Emirü'l- mü'minin

Arka Yüz: Malatya, Es- Sultanü'l Muazzam Keykubad bin Keyhüsrev

Sikke No: 15

AE, Fels, Malatya, H.617 (KE-3355)

Çap: 23 mm. Ağr.: 3,46 gr.



Ön Yüz: El-İmamü'n El-Nâsır Lidinallah Emirü'l- mü'minin etrafında sene seb'a aşer ve sitte mie.

Arka Yüz: Es- Sultanü'l-Muazzam Keykubad Bin Key(hüsrev), etrafında, duribe haza (bi-med)ine Malatya.

Sikke No: 16

AE, Fels, Malatya, H.617 (KE-4054)

Çap: 25 mm. Ağır.: 3,22 gr.



Ön Yüz: El-İmamü'n El-Nâsır Lidinallah Emirü'l- mü'minin, etrafında sene seb'a (aşer) sitte mie.

Arka Yüz: Es- Sultanü'l-Muazzam Keykubad bin Keyhüsrev, etrafında Duribe haza bi-medine Malatya.

Sikke No: 17

AE, Fels, Malatya, H.618 (KE-2431)

Çap: 23 mm. Ağır.: 2,66 gr.



Ön Yüz: El-İmamü'n El-Nâsır Lidinallah Emirü'l- mü'minin, etrafında sene seman aşer (sitte mie).

Arka Yüz: Üstte Malatya, Es- Sultanü'l-Muazzam Keykubad bin Keyhüsrev

2.3 Üç Kardeşler (H.647-655 / M.1249/50-1257)

Anadolu Selçuklu Devleti açısından önemli dönüm noktalarından bir tanesi olan Üç Kardeşler saltanatı M.1249/50-1257 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra tahta yedi, dokuz ve on bir yaşlarındaki üç oğlu; II. Alaeddin Keykubad, IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve II. İzzeddin Keykavus ortak olarak tahta çıkmışlardır.

Malatya’da Basılmış Danişmendli ve Anadolu Selçuklu Sikkeleri

Bu dönemde Malatya’da darp edilmiş H.655 ve 656 tarihli gümüş sikke örnekleri bilinmektedir.

Sikke No: 18

AR, Dirhem, Malatya, H.655 (KE-4004)

Çap: 25 mm. Ağırl.: 2,86 gr.



Ön Yüz: Kelime-i Tevhid, El-İmamü'l- Musta'sım billah Emirü'l- mü'minin, fi sene hamse hamsin sitte mie duribe Malatya.

Arka Yüz: Es-Selatini'l- a'zam İzzü'd-dünya ve'd-din (Keykavus ve) Rüknü'd-dünya ve'd-din Kılıç Arslan ve Alaü'd-dünya ve'd-din Keykubad (benü Keyhüsrev)

Sikke No: 19

AR, Dirhem, Malatya, H.656 (KE-1817)

Çap: 22 mm. Ağırl.: 2,92 gr.



Ön Yüz: Kelime-i Tevhid, El-İmamü'l- Musta'sım billah Emirü'l- mü'minin, fi sene sitte hamsin sitte mie Malatya.

Arka Yüz: Es-Selatini'l- a'zam İzzü'd-dünya ve'd-din Keykavus ve Rüknü'd-dünya ve'd-din Kılıç Arslan ve Alaü'd-dünya ve'd-din Keykubad benü Keyhüsrev

2.4 IV. Kılıç Arslan (H.646-647 / M.1248/49-1249/50) (H.655-664 / M.1257-1265/66)

II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in oğlu olan IV. Kılıç Arslan'ın H.656, 657, 660, 661 tarihlerinde Malatya da basılmış gümüş sikke örnekleri bilinmektedir.

Sikke No: 20

AR, Dirhem, Malatya, H.660 (KE-4894)

Çap: 23 mm. Ağr.: 2,86 gr.



Ön Yüz: El-Minnetü lillah, etrafında duribe mahruse Malatya fi sene sittin ve sitte mie.

Arka Yüz: Es- Sultanü'l- a'zam Rüknu'd-dünya ve'd-din Ebu'l- feth Kılıç Arslan bin Keyhüsrev Burhan Emirü'l- mü'minin

Sikke No: 21

AR, Dirhem, Malatya, H.660 (KE-1178)

Çap: 22 mm. Ağr.: 2,26 gr.



Ön Yüz: Kelime-i Tevhid sene sittin sitte mie.

Arka Yüz: Es- Sultanü'l- a'zam a'zam Rüknu'd-dünya ve'd-din Kılıç Arslan bin Keyhüsrev duribe Malatya.

Malatya’da Basılmış Danişmendli ve Anadolu Selçuklu Sikkeleri

Sikke No: 22

AR, Dirhem, Malatya, H.660 (KE-3199)

Çap: 24 mm. Ağırl.: 2,82 gr.



Ön Yüz: Kelime-i Tevhid duribe bi-Malatya sene sittin sitte mie.

Arka Yüz: Es- Sultanü'l- a'zam Rüknu'd-dünya ve'd-din Kılıç Arslan bin Keyhüsrev.

SONUÇ

XII ve XIII. Yüzyıllarda Malatya’da basılmış Danişmendli ve Anadolu Selçuklu sikkeleri hakkında bilgi vermeyi amaçlayan çalışmamızdan çıkarttığımız sonucu özetleyecek olursak;

Mevcut sikke örneklerinden Danişmendli dönemi sikkelerinde Bizans etkileri göze çarpmaktadır. Bu dönem sikkelerinde Arapça dışında Rumcanın da kullanılmış olduğu dikkati çekmektedir¹⁶. Rumca’nın sikkeler üzerinde kullanılmasının nedeni; beylik sınırları içerisinde bu dili konuşan insanların bulunması ve Bizans ile yapılan ticari ilişkilidir. Danişmendli dönemi sikkelerinde figürler de dikkati çekmektedir. Bu figürler içinde hükümdar portresi, tahtta oturan hükümdar tasviri, ejder öldüren atlı süvari tasviri, aslana binen kılıçlı süvari tasviri, imparatora taç giydiren Hz. Meryem figürü öne çıkmaktadır.

Anadolu Selçuklu dönemi sikkelerinden Anadolu Selçuklu devletinin kurucusu Süleyman Şah ve ondan sonraki sultanlar Kılıç Arslan ve Şahinşah dönemlerine ait günümüze sikke örneği ulaşamadığı görülmektedir¹⁷. Anadolu Selçuklularının dördüncü Sultanı olan I. Mesud döneminden Bizans sikkelerine benzer tarzda basılmış sikke örnekleri bilinmektedir. Ondandır gelen melik ve sultanlara ait sikkelerden örnekler de günümüze ulaşabilmiştir¹⁸. Bu sikkelerin genelinde dil

¹⁶Danişmendli sikkeleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Behzad Butak, Resimli Türk Paraları, Pulhan Matbaası, İstanbul, 1947, 91-99.

¹⁷ Anadolu Selçukluları kuruluş dönemlerinde bölgede Bizans ve diğer İslâm devletlerinin sikkeleri tedavülde olduğu için sikke bastırmayıp, mevcut olanları kullanmış olmalıdırlar.

¹⁸III. Kılıç Arslan ve V. Kılıç Arslan’a ait günümüze ulaşabilmiş sikke örnekleri bilinmemektedir.

Betül TEOMAN, Gültekin TEOMAN

Arapça'dır. Anadolu Selçuklu sikkeleri üzerinde insan ve hayvan tasvirleri sıkça kullanılmıştır. Bu figürlere baktığımızda ise; hükümdar portresi¹⁹, atlı süvari tasvirleri²⁰, çift başlı kartal tasviri²¹, tavşan ve kuş tasvirleri²², aslan güneş (Şir-i Hurşid)²³ dikkati çeken figürler arasındadır. Selçukluların iktisadi yükselişiyle beraber II. Kılıç Arslan döneminde ilk altın (dinar) ve gümüş (dirhem) sikkeler basılmıştır. I. Alaeddin Keykubad döneminde Anadolu'da altın ve gümüş bolluğu yaşanmıştır. Bu dönemde ayarlarının yüksekliği dolayısıyla Selçuklu dinar ve dirhemleri yabancı memleketlerde büyük rağbet görür hale gelmiştir. Anadolu Selçuklu sultanlarından; I. Keyhüsrev, I. Keykubad, 3 Kardeşler ve IV. Kılıç Arslan dönemlerinde Malatya darplı ve tarihli gümüş ve bakır sikkelerden örnekler günümüze ulaşabilmiştir. Bu örnekler, çalışmamızda tanıtılmıştır.

Çalışmamızda yer alan sikkeleri yayınlama imkânı veren koleksiyonerlere teşekkürlerimizi sunarız.

KISALTMALAR

AE: Aes – Bronz

Ağr: Ağırlık

AR: Argentum – Gümüş

DY: Darp Yeri Yok

HB: Hasan Beden Koleksiyonu, İzmir

KE: Kamil Eron Koleksiyonu, İzmir

Künker: Fritz Rudolf Künker GmbH & Co. KG

ŞB: Dr. Şevkullah Bal Koleksiyonu, İzmir

TY: Tarih Yok (Tarihsiz)

KAYNAKÇA

Ahmed Tevhid, Müze-i Hümayun Meskukât-ı Kadime-i İslâmiyye Kataloğu, Kısım-ı Rabi, Kostantiniyye, 1321.

Album, S., Checklist of Islamic Coins, Santa Rosa, 2011.

¹⁹I. Mesud, I. Keyhüsrev, III. Mesud'un sikkelerinde görülmektedir.

²⁰II. Kılıç Arslan, I. Keyhüsrev, Tuğrulşah, II. Süleymanşah, I. Keykubad, IV. Kılıç Arslan, II. Mesud'un sikkelerinde bulunmaktadır. Atlı süvari tasviri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Şennur Şentürk, Sikkeler Ne Anlatır?, YKY, İstanbul, 2009, 69-80.

²¹II. Mesud'un bakır sikkelerinde karşımıza çıkar.

²²II. Mesud'un sikkelerinde kullanılmıştır.

²³II. Gıyaseddin Keyhüsrev, III. Alaeddin Keykubad ve II. Gıyaseddin Mesud'un sikkelerinde karşımıza çıkar. Bkz. Gültekin Teoman, vd., Anadolu Selçuklu Figürlü Dirhemleri, İzmir 2009. Ayrıca Aslan ve Güneş tasvirleri ile ilgili bilgi almak için bkz. Şennur Şentürk, age, 29-37 - 81-90.

Malatya’da Basılmış Danişmendli ve Anadolu Selçuklu Sikkeleri

Artuk İ. ve C. Artuk, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslâmi Sikkeler Kataloğu, C. I, Sümer Kitabevi, İstanbul 1970.

Atçeken, Z. ve Y. Bedirhan, Malazgirt’ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi, Konya, 2004.

Baykara, T., I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1164-1211), Ankara, 1977.

Baykara, T., Türkiye Selçukluları Devrinde Konya, Ankara, 1985.

Broome, M., A Survey of the Coinage of the Seljuqs of Rum, London 2011.

Butak, B., Resimli Türk Paraları, Pulhan Matbaası, İstanbul, 1947.

Cahen, C., Osmanlılardan önce Anadolu’da Türkler, (çev. Yıldız Moran), İstanbul, 1979.

Cahen, C., Türkler’in Anadolu’ya İlk Girişi XI. Yüzyılın ilk Yarı, (çev. Yaşar Yücel ve Bahaeddin Yediyıldız), Ankara, 1988.

Diler, Ö., İslâm Darp Yerleri, İstanbul 2009, C.II.

Hennequin, G., Catalogue Des Monnaies Musulmanes, Paris, 1985.

İzmirlier, Y., Anadolu Selçuklu Paraları, İstanbul, 2009.

Kafesoğlu, İ., “Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu”, İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi, İstanbul, 1981, 1-28.

Kesik, M. “Türkiye Selçukluları ile Danişmendliler Arasındaki İlişkiler”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 6, 537-544.

Kesik, M., “Yağlıbasan Devrinde Danişmendliler- Türkiye Selçukluları İlişkileri”, *Tarih Dergisi*, İÜEF yay. İstanbul 2002, 137-147.

Konyalı, İ. H., Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Tarihi, Konya, 1964.

Köprülü, M. F., “Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları”, *Belleten*, C.7, S.27;

Mitchiner, M., The World of Islam, London 1998.

Özaydın, A., “Danişmendliler”, *Büyük İslâm Tarihi*, C. VIII, İstanbul, 1992, 469-474.

Sağıt, B.,(2012) *Anadolu Darplı İslâmi Sikkelerde Yazı (1300-1402)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), DEÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir

Sevim A. ve Y. Yücel, Türkiye Tarihi Fetih Selçuklu ve Beylikler Dönemi, TTK, Ankara 1989.

Solmaz, S., (2001) Danişmendliler Devleti ve Kültürel Mirasları, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Sözen, M., Anadolu Medreseleri, Selçuklu ve Beylikler Devri, İstanbul, 1970-72.

Sümer, F., “Anadolu’da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi I*, Ankara, 1970, 58-75.

Şeker, M., “Türkiye(Anadolu) Selçukluları Tarihine Dair Bazı kaynak Çalışmaları ve Menakıb-nameler’le Fütüvvet-nameler” *İstem*, S.5, 79-95.

Betül TEOMAN, Gültekin TEOMAN

Şeker, M., Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı, İstanbul, 2006.

Teoman, G. vd., Anadolu Selçuklu Figürlü Dirhemleri, İzmir 2009.

Tuncer, O. C., Anadolu Kümbetleri-Selçuk Dönemi, Ankara, 1986.

Turan, O., Selçuklular Tarihi ve Türk- İslâm Medeniyeti, İstanbul,1999.

Turan, O., Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi, İstanbul, 1971.

Turan, O., Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar, Ankara, 1956.

Uğur, M. F. ve M. Koman, Selçuklu Veziri Sahib Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri, İstanbul, 1934.

Yetkin, S. K., Türk Mimarisi, Ankara, 1970.

Zengin, M., (2008) Türkler tarafından Fethinden Moğol İstilasına Kadar Malatya, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, İstanbul